

TÜRKÇE ÖĞRETİMİ ÇERÇEVESİNDE YAZINSAL BİR METİN ÇÖZÜMLEME ÖRNEĞİ OLARAK REFİK HALİT KARAY'IN *GARİP BİR HEDİYE'Sİ*

İlker AYDIN*

Gülşen TORUSDAĞ**

Özet

Altmışlı yıllardan itibaren 'metin çözümlemesi' alanında çeşitli yöntemler geliştirilmiş; kuramsal yaklaşımlar ve çeşitli metinler üzerinde gerçekleştirilen uygulamalar metne yeni açılardan bakılabileceğini göstermiştir. Tümce ötesi dil bilim çalışmalarıyla başlayan bu kuramsal yaklaşımlardan metindilbilim, kendine özgü araştırma yöntemleri geliştirmiştir. Metindilbilimin 'bağlaşıklık, bağdaşıklık, amaç, durumsallık, kabul edilebilirlik, bilgisellik, metinler arası ilişki' gibi metinsellik ölçütleri vardır. Bu ölçütlerden 'bağlaşıklık' ve 'bağdaşıklık', metindilbilimsel incelemelerde ana yapıyı ortaya koymada en çok başvurulan ölçütlerdendir. Bağlaşıklık metnin küçük ölçekli yapısıyla yani, ardışık sözceler arasındaki dilsel bağıntılar ile ilintiliyken, bağdaşıklık metnin büyük ölçekli yapısıyla yani, metindeki sözcelerin anlamsal bir bütünlük içinde algılanmasını düzenleyen mantıksal bağıntılar ile ilintilidir.

Yazınsal metinler dilin en güzel kullanım örneklerinin sergilendiği metinlerdir. Diğer metin türlerinden farklı olarak daha dolaylı ve örtük bir dilin kullanıldığı, ilk okunuşta çözümlenemeyen özel bir anlam zenginliğine sahip metinlerdir. Bir yazınsal metin örneği olarak öyküler, bir oturuşta okunacak kısalıkta, az sözcükle çok şeyin anlatıldığı özlü metinlerdir. Öyküde, yaşanmış ya da yaşanabilecek şekilde tasarlanmış olaylar, kişilere bağlı olarak belli bir uzam ve zaman içinde anlatılır. Kısa oluşu, yalın bir olay örgüsüne sahip olması, genellikle önemli bir olay ya da sahne aracılığıyla tek ve yoğun bir etki uyandırması ve az sayıda karaktere yer vermesi gibi özelliklerle roman ve diğer anlatı türlerinden ayrılır.

Öyküler, yazarının yazmadığı ya da yazamadığı şeyleri derin yapılarında simgesel alt yapılarla ifade eden metin türleridir. Bu yüzden bir öykü metnini okuma, yazar tarafından kodlanmış olan metnin kodunu çözme eylemine karşılık gelmektedir. Okuma etkinliğini gerçekleştiren kişi, kendi dünya bilgisine paralel olarak metni anlamlandırırken metin çözümleme kuramlarının ortaya koyduğu metni anlamlandırma yöntemlerinden yararlanacaktır. Böylece okuyucu, yazarın amacına uygun olarak oluşturduğu metnin anlamsal ve estetik kodunu çözebilecek ve onunla doğrudan iletişime geçebilecektir.

Öyküler, dil öğretiminde araç olarak kullanılabilir, kendine özgü estetik ve teknik yapısı olan metin türleridir. Türkçe öğretiminde, dilimizin estetik kullanım örneklerinin sergilendiği, kültürel dokumuzu yansıtan, iyi kurgulanmış özgün metinlerle öğrencilerin yüzleşmeleri ve metindilbilimsel yöntemlerle bu metinleri okuyup yorumlayabilmeleri önemlidir. Metindilbilim, bunların algılanıp metin örgüsü dâhilinde yorumlanabilmesi için bir takım ipuçları sunar. Metni algılayabilen öğrenci okuduğundan zevk alır, olay örgüsüne yönelik oluşan merak duygusu onda okuma isteğini artırır.

* Yrd. Doç. Dr.; Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dil Bilimi Bölümü, ilkaydin67@hotmail.com.

** Okt.; Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, gtorosdag24@hotmail.com.

Ayrıca metinlerin kısa olması da öğrencilerin okuma etkinliğine katılmalarını arttırıcı bir özelliktir. Yazınsal olmaları itibarıyla de kendilerine özgü dilsel yapılar ve biçimsel özellikler barındırmaktadırlar. Örneğin, sözcüklerin düz anlamlarının yanı sıra simgesel yan anlamlarının, söz sanatlarının çokça kullanıldığı metinler olmaları, öğrencilerin dilin farklı kullanım biçimleri ile karşılaşmalarını sağlayacak, sözcük dağarcıklarını arttıracaktır. Buna paralel olarak öğrenci kendini sözlü ve yazılı olarak daha iyi ifade edebilecektir.

Bu bağlamda bu çalışmada, Anadolu'daki sürgün hayatının izlerini taşıyan *Memleket Hikâyeleri* adlı öykü kitabıyla ünlenen ve Türk edebiyatının Anadolu'ya açılmasına öncülük etmiş olan Refik Halit Karay'ın *Garip Bir Hediye* adlı öyküsü metindilsel bir çözümleme örneği olarak ele alınmıştır. Öykü çözümlenirken, Halliday-Hassan (1976) ve Beaugrande-Dressler (1981)'den hareketle, öncelikle metnin temel unsurlarına yönelik örnek bir model oluşturulmuş, sonra bu model dâhilinde metin okunmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır. Metin çözümlenirken, metnin yüzey yapısındaki yineleme, eşdizimsel örüntüleme, gönderim, değiştirim, eksilteli yapı gibi bağlaşıklık unsurlarından hareketle, metnin derin yapısındaki anlam katmanlarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, aynı zamanda bir bütüncül okuma örneği olarak da sunulmuştur. Makale üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öykü 'küçük ölçekli yapı' unsurları bakımından değerlendirilirken, ikinci bölümde 'büyük ölçekli yapı' ölçütleri bakımından ele alınmış, üçüncü bölümde ise metnin derin yapıdaki anlam katmanlarına yönelik bütüncül bir okuma yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkçe öğretimi, Metindilbilim, Bağlaşıklık, Bağdaşıklık, *Garip Bir Hediye*.

REFİK HALİT KARAY'S *GARİP BİR HEDİYE* AS A SAMPLE OF LITERARY TEXT PARSING IN THE FRAME OF TURKISH TEACHING

Abstract

Since the sixties, many methods have been developed in text analysis area; theoretical approaches and applications realized on the diverse texts have demonstrated that it is possible to look at the texts from different perspectives. Textlinguistics, which began with beyond sentence studies and is one of these theoretical approaches, developed its own research methods. Textlinguistics has textual standards such as cohesion, coherence, intentionality, situationalty, acceptability, informativity, intertextuality. Cohesion and coherence from these standards are most commonly referred standards to demonstrate main structure. While cohesion is related to microstructure of the text that is linguistic relations between sequential utterances, coherence is related to macrostructure of the text that is logical relations providing perception of the utterances of the text in a semantic unity.

Literary texts are texts in which the best samples of the language use are exposed. They are different from the other text type because they are texts in which an indirect and implicit language is used. They have a special meaning abundance, which cannot be analysed in first reading. As a sample of literary text, stories are laconic and brief texts, which can be read in a single sitting. In a story, occurred events or ones that may occur are narrated in a certain time and place depending on people. It is separated from the novel and other narrative types because it is short, has a simple plot, evokes a single and intense effect through an important event or scene and gives place to the minimum number of characters.

The stories are text types that narrate things by symbolic substructures in their deep structures that their authors didn't tell or could not tell in their

surface structures. That is why listening a short story text corresponds decoding the code of the text encoded by its author. The person performing read activity when making sense of the text in parallel to his/her own world knowledge he/she will use the methods to make sense of the text that text analysis theories have presented. In this way, the reader can decode the semantic and aesthetic code of the text that its author created for his/her own purposes and can communicate directly its author.

The stories are text types that have their own aesthetic and technical structure and that can be used in language teaching. In Turkish teaching, the confrontation of the students with well-fictionalized original texts reflecting our cultural structure in which the aesthetic use samples of our language are exposed and their understanding and interpreting them are very important. Textlinguistics provides some tips for detecting and interpreting of these texts within the text weave. The students who can detect the text get pleasure from reading texts, the sense of wonder that occur in students for plot increases their read requests. In addition, shortness of the texts is an increasing feature of the participation of the students in reading activities. Because they are literary they have own linguistic structure and stylistic features. For example, as they are texts in which symbolic connotations of the words and rhetoric are used in addition to denotations of the words, the students will face different language use examples and their vocabulary will increase. In parallel, the students will express themselves verbally or in writing.

In this context, in this study, Refik Halit Karay's short story titled *Garip Bir Hediye* has been analysed as a sample of textlinguistic analysis. Refik Halit Karay was famous for his storybook titled *Memleket Hikayeleri* containing traces of life in exile in Anatolia and pioneered the opening of the Turkish literature to Anatolia. While analysing story, moving from Halliday-Hassan (1976) and Beaugrande-Dressler (1981), firstly, an exemplary template has been formed for the basic elements of the text and within this template the text has been tried to read and interpret. While analysing text, moving from cohesive elements of the surface structure of the text such as reiteration, collocation, reference, replacement and ellipsis, the layers of meaning in the deep structure of the text have been reached. At the same time, this study has been presented as a sample of holistic reading. This article consists of three sections. In the first section, the story has been evaluated according to microstructural elements of the text. In the second section, the story has been evaluated for the macro structural standards and in the third; text has been tried to read holistically for the layers of meaning in the deep structure of the text.

Keywords: Turkish teaching, Textlinguistics, Cohesion, Coherence, *Garip Bir Hediye*.

Giriş:

Gerek ana dil gerekse yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde, Türkçenin dil bilgisi yapısının yanında, dilin yaşama geçirilerek doğru ve akıcı bir biçimde kullanılabilmesi önemlidir. Bu bağlamda, Türkçe derslerinde iletişime yönelik yöntemlerin uygulanması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Öğrencinin konuşma, tartışma, yorumlara ve sözcük öğrenimi gibi becerilerini geliştirmesine olanak sağlayan metinler, Türkçe öğretiminde önem taşımaktadır. İletişim, tümcelerden daha büyük dilsel birimler olan sözcüklere oluştuğu için, metinler dil biliminin inceleme alanına girer. Bu nedenle tümce ötesi dil ilişkilerini inceleyen metindilbilim, gerek anadil gerekse yabancı dil öğretiminde metinlerle çalışırken öğrenmeyi

kolaylaştırıcı bir işlev üstlenmektedir. Çünkü metindilbilim, öğrencinin sahip olduğu sözlük bilgisini geliştirmesine, metni bir bütün olarak değerlendirmesine, metindeki dil unsurları arasında ilişki kurarak metni yorumlamasına ve metinden doğan sorunların tartışılmasıyla da öğrencinin konuşma becerisini geliştirmesine katkı sağlar (Bölükbaş, 2012:133).

Esmer'in (2010: 17) de belirttiği gibi, 1950'li yılların başında dil bilimin daha çok sözlü dile ve tümce düzeyine uyguladığı çözümlene yöntemlerinin yazılı dile, tümceötesi birimlere uygulanması sonucu gelişen metindilbilim, anlamın ortaya çıkarılmasında tümceötesi dil çalışmalarından yola çıkarak bir metnin bütünlüğünü ortaya koyan bağlantıları ve tutarlılıkları inceler. Metindilbilime dayalı bir incelemede, tek tek metnin içindeki tümceler değil; metni oluşturan dil birimleri arasındaki bağıntılar ile metnin bir bütün olarak yapısı ve işlevi önemlidir. Bu anlayışla metne yaklaşan metindilbilim; türü ne olursa olsun her türlü dil olgusunu metin yapan ölçüt ve kuralları belirler. Çeşitli metin türleri arasındaki farklı yapısal ve işlevsel özellikleri tespit eder. Metinlerle gönderme yaptıkları gerçek olgular arasındaki ilişkileri araştırır, metinlerin çok katmanlı anlamsal yapılarını saptar. Metinlerin kullanıldıkları bağlama göre üstlendikleri işlevleri belirlemeye çalışır. Metindilbilimin ortaya koyduğu bu bakış açısı, Coşkun (2005), Dilidüzgün (2008), Aydın (2012, 2013) ve Torusdağ'ın (2013) da vurguladığı gibi, metinlerin daha kolay anlaşılmasına ve yorumlanmasına yardımcı olurken, üretilen metinlerin de daha düzgün ve işlevsel olmasına katkı sağlayacaktır.

İlk metin çalışmaları Milattan önce V. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Söz bilim ve filoloji gibi metin incelemesi yapılan dallarda metinler, sadece biçim ve içerikleri kapsamında ele alınırken antropoloji ve sosyoloji gibi dallar için de kaynak oluşturmuşlardır. XVIII. yüzyıla kadar söz bilim çerçevesinde gelişen metin araştırmaları daha sonra biçimbilimin inceleme alanına dâhil olmuştur. Dil bilimin gerçekte tümcelerle değil söylemlerle ilgilenmesi gerektiğini ilk olarak ortaya koyan Zelling S. Harris (1952), *Discourse Analysis* adlı çalışmasında bu yaklaşımın doğru olmadığını, tümce ve metnin farklı çözümlene yöntem ve modelleri gerektiren dil bilimin iki ayrı alanı olduğunu dile getirmiş ve dilin tümcelerle sınırlandırılmış biçimde değil söylem olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Harris'in çalışmalarında daha çok biçimbilimsel özelliklere vurgu yapması ve bunun yanı sıra önceki çalışmalarda olduğu gibi, metni tümcenin bir uzantısı, daha uzun ve karmaşık biçimi olarak değerlendirmesi metindeki tümceler bağlam içinde kazandığı işlevlerini ihmal etmesine yol açmıştır (Uzun, 1995: 17-18). Dil bilimsel çözümlenelerin tümceden büyük yapılar olan metinlerden hareketle gerçekleştirilmesi görüşü Alman dil bilimciler tarafından da kabul görmüş, Hartmann, dilin işleyişinin yalnızca sözcük ve tümcelerle gerçekleşmediğini, insanın tek tek sözcük ya da tümcelerle değil metinler aracılığı ile konuştuğunu ileri sürmüştür. "Dil

bilim demek metindilbilim demektir” görüşünü savunan Weinrich’e göre, dilsel ögeler her zaman metin bağlamı içerisinde incelenmelidir (Şenöz, 2005: 18).

Metni göstergeler gruplaşması olarak kabul eden göstergebilim çalışmaları ve dilin iç yapısıyla beraber metinsel bağlamı ve dil-dışı çevresiyle ele alan sözcelem ve edimbilim çalışmaları metindilbilimin diğer dayanaklarını oluşturmaktadır. Yazınbilim alanında da yapıt- okur iletişiminin vurgulanmasıyla, bağlam ve iletişimsel durum, yapıtın kendisi kadar önem kazanmıştır. Metin bilgisi alanında tümceler arası ilişkileri çıkarmaya yönelik çalışmalar yoğunlaşmışsa da yalnızca dil bilim ve dilbilgileri verileri dili yapısal, işlevsel, toplumsal ve anlamsal değerlendiren kavramlar içermediğinden, bu konuda yetersiz kalmışlardır. Bu nedenle özellikle Almanya ve öteki ülkelerde Beaugrande, Dressler, Petöfi, Dijk, Halliday ve Hasan gibi bilim insanlarının çalışmaları yoğunluk kazanmış ve metindilbilimin yapı taşını oluşturmuştur (Dilidüzgün, 2008: 414-415).

Halliday ve Hasan’a göre de metni tümceler bütünü olarak görmek yanlış olur. Onlara göre metin, dilin kullanımındaki birimdir ve tümce veya tümcecik gibi dilsel bir birim değildir ve büyüklüğüyle tanımlanamaz. Metin, biçimsel değil, anlamsal bir birliktir. Metin tümcelerden oluşmaz, tümceler tarafından gerçekleştirilir ya da tümceler içinde kodlanır. Buna göre metin sözlü veya yazılı, mensur veya manzum, diyalog veya monolog biçiminde olabilir. Tek bir atasözünden tüm bir oyuna, bir anlık yardım çağrısından bir topluluktaki tüm gün süren bir tartışmaya kadar her şey metin olabilir. Metnin özünde biçimsel birlik değil, anlamsal birlik vardır. Metin kendisini oluşturan tümcelerin toplamından farklıdır (Halliday-Hasan,1976: 1-2).

Chomsky’nin üretici-dönüşümsel dil bilgisinde ortaya koyduğu derin yapı-yüzey yapı kavramlarından hareketle, Petöfi, ‘metin yapısı dünya yapısı’ (text structure world structure) adlı kuramında, metnin yüzey yapısını oluşturan çizgisel metin sunumu ile metnin derin yapısını oluşturan anlambilimsel metin tabanı arasındaki farkı dile getirirken, ona paralel olarak V. Dijk de büyük yapı ve küçük yapı kavramları arasındaki farkı dile getirmiştir. Dijk’e göre, metnin anlambilimsel yapısı (coherence) hem bir dizi tümce düzeyinde (küçük) hem de metnin bütünü düzeyinde (büyük) betimlenebilir. Metnin küçük yapısını, metnin bir yerindeki tek tek önermelerin yapısı ve bunlar arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır. Büyük yapı ise bir bütün olarak metnin oluşturulması ile ilgilidir. Dijk’e göre, büyük yapı, tümcelerin derin yapısı ile örtüşmeyen, onların temelinde var olan bir anlambilimsel metin derin yapısına işaret eder (Uzun, 1995: 31-32). Beaugrande ve Dressler’e (1981: 3) göre metin, belirledikleri yedi metinsellik ölçütüne sahip olan, iletişimsel bir işlevi olan bir olgudur. Bu yedi ölçütten birinin olmaması durumunda metin iletişimsel olmaz. İletişim özelliği olmayan metinler de metin olarak kabul edilemezler.

Türkçede metindilbilim çerçevesinde yapılan çalışmalar daha çok metin bağlaşıklığı ve bağdaşıklığı üzerinedir. Az sayıdaki bu çalışmalar (Altunkaya, 1987; Pakkan, 1992: 297-305; Uzun 1995; Gültekin, 2000; Akçataş, 2001; Günay, 2003; Onursal, 2003: 121-132; Özkan, 2004:167-182; Karataş, 2008; Torusdağ, 2013: 42-84) ‘dil bilimsel araştırma’ çerçevesinin dışına çıkmamıştır. Bu çalışmaların dışında kalan Coşkun (2005), Dilidüzgün (2008, 2009), Esmer (2010) ve Aydın (2012, 2013) gibi araştırmacıların çalışmaları ise metindilbilim verilerinin Türkçe öğretiminde kullanılmasına yöneliktir.

Yazınsal metinler dilin en güzel kullanım örneklerinin sergilendiği, diğer metin türlerinden farklı olarak daha dolaylı ve örtük bir dilin kullanıldığı çoklu anlam yapılarına sahip metinlerdir. Metindilbilim, bunların algılanıp metin örgüsü dâhilinde yorumlanabilmesi için bir takım ipuçları sunar. Böylece okuyucu, yazarın amacına uygun olarak oluşturduğu metnin anlamsal ve estetik kodunu çözebilir ve onunla doğrudan iletişime geçebilir. Bir metnin üretilme amacına uygun olması ve kendisi aracılığıyla aktarılmak istenen iletinin doğru bir biçimde kavranabilmesi için sahip olması gereken yedi temel ölçütten bağlaşıklık ve bağdaşıklık, Şenöz (2005: 60) ve Coşkun’un (2005: 7) da vurguladığı gibi, metindilbilimin en fazla yararlanan bulgularındandır. Metindilbilimsel yaklaşıma göre metin çözümlemeye temel alınan *küçük ölçekli yapı* ‘microstructure’ metnin bağlaşıklık görünümlerini, *büyük ölçekli yapı* ‘macrostructure’ ise metnin bağdaşıklık görünümlerini kapsar. Bağlaşıklık görünümleri, metnin yüzey yapısıyla ilişkiliyken bağdaşıklık görünümleri, metnin derin yapısıyla ilintilidir. Hangi tür metin olursa olsun bir metin tek bir yüzey yapıya sahipken, metin türleri arasındaki farklara bağlı olarak, bir ya da birden fazla derin yapıya sahip olabilir.

Yazınsal metinler dil öğretiminde hem araç hem de amaç olduğundan seçilecek metinlerin tanınmış edebi figürlerin eserlerinden olması büyük önem taşımaktadır. Zira yazınsal metinler dilin en iyi ve doğru kullanıldığı, insan hayatını yansıtma itibarıyla, günlük hayatta en çok kullanılan sözcüklerin örneklendiği metinlerdir. Refik Halit Karay’ın *Garip Bir Hediye* adlı öyküsünün dili sadedir. Kısa ve anlaşılır tümceler kullanılmıştır. Eş, yakın ve zıt anlamlı sözcüklere çokça yer verildiği için sözcük dağarcığı bakımından zengin bir metindir. Derin yapısında eğitici mesajlar barındırmaktadır. Konusu öğrencilerin ilgisini çekebilecek, öğrencide merak uyandıracak niteliktedir. Kısa bir metin olduğu için, öğrencilerin sıkılmadan çözümlenmesine katılabilecekleri bir metindir. Bütün bu özellikleriyle Türkçe öğretiminde kullanılabilir örnek bir yazınsal metindir.

1. Amaç:

Bu çalışmada, öykü, metindilbilimsel ölçütler doğrultusunda oluşturulan örnek model çerçevesinde çözümlenecektir. Metnin yüzey yapısındaki dilsel öğelerden hareketle, derin

yapısındaki anlam katmanlarına ulaşılabilecek ve Türkçe öğretimi için örnek bir yazınsal metin çözümlemesi oluşturulacaktır.

2. Yöntem:

Bu araştırma, Yıldırım ve Şimşek'e (2003) göre gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algılar ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yaklaşımı olarak tanımlanabilen nitel araştırma yaklaşımıyla gerçekleştirilmiştir.

2.1. Çalışma Materyali:

Çalışma materyali olarak Refik Halit Karay'ın *Memleket Hikâyeleri* adlı öykü kitabında yer alan *Garip Bir Hediye* başlıklı öyküsü seçilmiştir.

2.2. Araştırmanın Sınırlılıkları:

Bu çalışma metin olabilmenin ölçütlerinden bağlaşıklık ve bağdaşıklık ile sınırlandırılmıştır. Metnin üst yapı özelliklerine değinilmeyecektir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi:

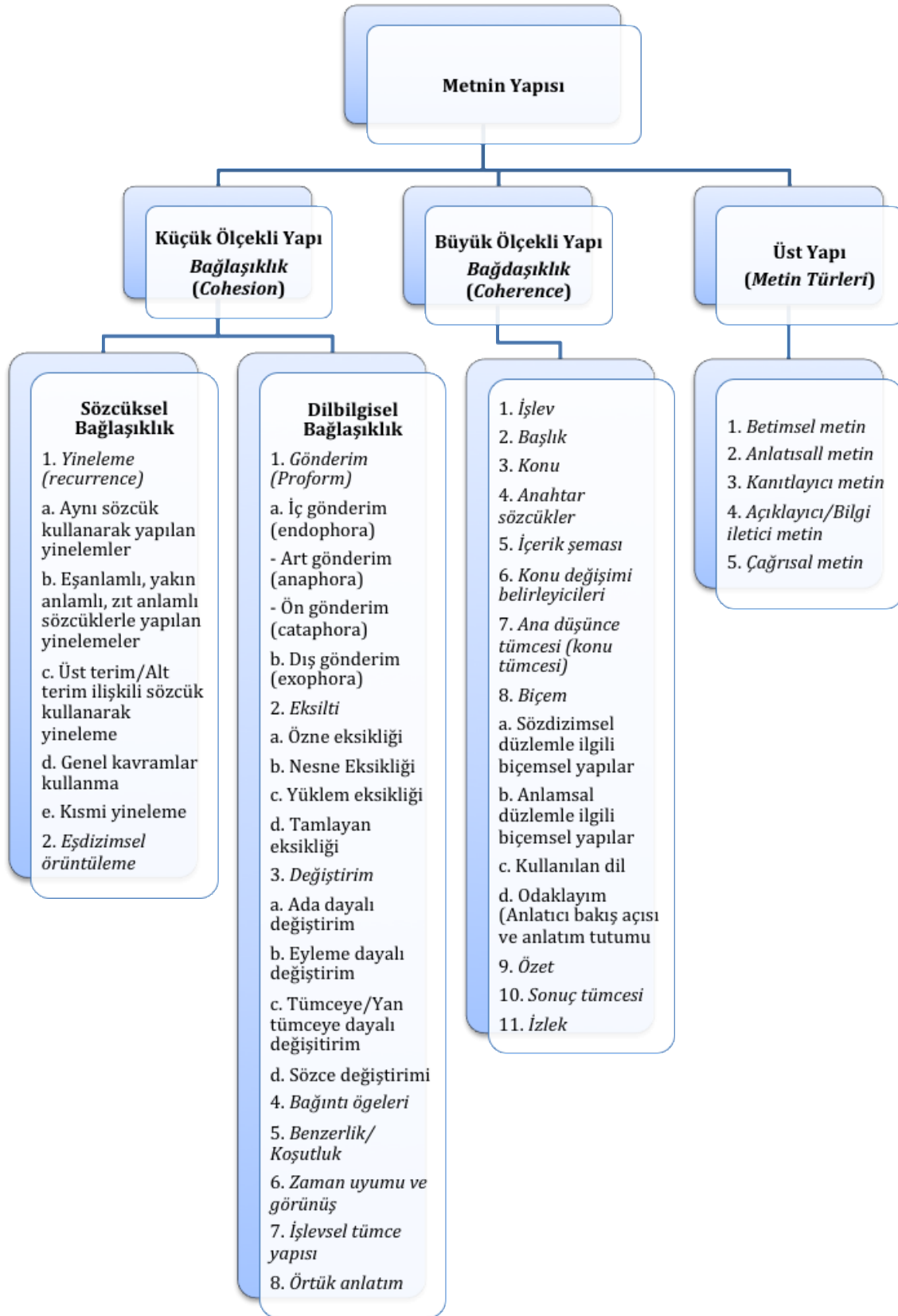
Bu çalışmada veriler, Yıldırım ve Şimşek'e (2003) göre nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama yöntemlerinden biri olan 'yazılı dokümanların incelenmesi' yöntemiyle toplanacaktır. Toplanan veriler 'betimsel analiz' ile analiz edilirken yüzey yapıda yer alan kavramlar betimlenecek ve yorumlanacaktır. Betimsel analizle özetlenen ve yorumlanan veriler, 'içerik analizi' ile daha derin bir işleme tabi tutulacak ve betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavram ve temalar bu analizle tespit edilmeye çalışılacaktır. Başka bir deyişle, içerik analiziyle veriler derinlemesine yorumlanarak, metnin derin yapısında yer alan anlam katmanlarına ulaşılmaya çalışılacaktır.

Nitel araştırmalarda toplanan verilerin bütüncül olması temel ilkelerdendir. Bir bütünün, onu oluşturan parçaların toplamından daha fazla bir anlam ifade ettiği gerçeğinden hareketle araştırma konusu bütüncül bir yaklaşımla belirlenir ve toplanan veriler, bütüncül bir yaklaşımla analiz edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 23). Nitel araştırmada araştırmacı incelenen olguya yakın ve olguya ilişkin ilk elden deneyimler edindiği için araştırmacının yapacağı yorumlar önemlidir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır: 1. bölümde metin küçük ölçekli yapı bağlamında ele alınacak; 2. bölümde metnin büyük ölçekli yapı unsurlarına değinilecek; 3. bölümde ise yapılan bütüncül bir okumayla metin çözümlenmeye çalışılacaktır. 1. ve 2. bölüm için betimsel analiz, 3. bölüm içinde ise içerik analizi yapılacaktır.

Küçük ölçekli yapıyla ilgili bağlaşıklık ölçütleri Halliday-Hasan (1976) ve Beaugrande-Dressler'den (1981) hareketle ele alınırken, büyük ölçekli yapıyla ilgili bağlaşıklık ölçütleri Beaugrande-Dressler (1981), van Dijk-Kintsch'den (1983) hareketle ele alınmaya çalışılmıştır. Bu temel kaynakların yanı sıra, Günay (2007), Uzun Subaşı (2006), Ayata Şenöz (2005), Coşkun (2005), Dilidüzgün (2008), Aydın (2012), Torusdağ (2013) gibi araştırmacıların çalışmaları da yol gösterici olmuştur.

Araştırmada yararlanılan kaynaklar doğrultusunda metin çözümlemesine yönelik oluşturulan örnek model aşağıdaki gibi görselleştirilmiştir (Aydın ve Torusdağ, 2013: 108'den geliştirilmiştir):

3. Bulgular ve Yorumlar:

3.1. Küçük Ölçekli Yapı:

Tümceler birbirlerine eklenerek bir metin oluşmasını sağlayan yinelemeler, ön gönderim ve art gönderimler, örtük anlatımlar, eksilteli yapılar, tümceler arası bağıntı öğeleri gibi ölçütler doğrudan metnin küçük ölçekli yapısıyla ilgilidir. Metni oluşturan bu ölçütler *bağlaşıklık* olarak adlandırılır. Bağlaşıklık, metni oluşturan yapıların dilsel bütünlük sağlayacak biçimde birbirlerine bağlanmaları anlamına gelmektedir. Bağlaşıklık, ‘sözcüksel bağlaşıklık’ ve ‘dil bilgisel bağlaşıklık’ olmak üzere iki başlık altında ele alınır (Halliday ve Hasan, 1976: 6).

3.1.1. Sözcüksel Bağlaşıklık:

Sözcüksel bağlaşıklık, metin içinde geçen sözcüklerin aynı, eş anlamlı veya yakın anlamlı sözcüklerle, üst terim-altanamlılık ilişkisi içeren sözcüklerle ya da aynı kavram alanından sözcükler kullanılarak yinelemesi ile oluşturulur (Dilidüzgün, 2008: 74). ‘Yinelemeler’ ve ‘eşdizimsel örüntüleme’ olarak iki başlık altında ele alınır (Halliday ve Hasan, 1976: 288).

Yinelemeler

Yinelemeler, aynı metinde tekrar edilmiş sözcüklerdir. Anlatı denilen her türlü dilsel yapı kendi içinde bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu yapılarda hiçbir unsur kendi başına ve bağımsız değildir. Her türlü dil yapısı bir diğeri ile gerçekleştirdiği ilişki içinde anlam kazanmaktadır. Bir metnin anlamı, anlatıdaki bazı durumların, nesnelerin, kişilerin ya da noktasal değişkenlikler içeren olayların metin boyunca yinelenmesiyle gerçekleşir. Metinde geçen kişi, uzam, eşya, durum ya da bir başka nesnenin yeri geldikçe tekrar edilmesi tümceler arasında bağlantı kurmaya yarar (Günay, 2007: 75). Yinelemeler, dil bilgisel düzlemde tümceler arası bağları kurarak metnin anlaşılmasını katkı sağlarlar.

Aynı sözcüğün yinelenmesi:

Garip Bir Hediye’de ‘fırça’ sözcüğü 12, ‘Feridun’ sözcüğü 10, ‘Yahudi’ sözcüğü 9, ‘beş para’ sözcük grubu 5 kez yinelenmiştir.

Eş/zıt ya da yakın anlamlı sözcükler:

Metinde eş/zıt ya da yakın anlamlı sözcükler; “kıymet, değer, paha”, “kalp, yürek”, “rutubetli, ıslak, yağ”, “ışık, aydınlık”, “damlamak, sızmak”, “ziya, idare (lambası), ispirto lambası”, “karanlık, loş, kasvet”, “eziyetli, matemli”, “şen, neşe”, “muhtaç, perişan”, “parlamak, ışıldamak, parıl parıl yanmak”, “gece, gündüz, güneş, sabah”, “kandırmak, aldatmak, hile, oyun etmek”, “ümit, ümitsizlik”, “erimek, tükenmek”, “dert, endişe”, “düşüp

kalmak, ölmek”, “açlık, sefalet, felaket”, “savaş, cenk, harp, esaret”, “mağaza, dükkân” biçiminde sıralanmıştır.

Kısmi yinelemeler:

Metinde, “tükenmek, tükenme”, “kasvetli, kasvetini”, “aldattım, aldatmıştı”, “utanıyordu, utanmak”, “ölebilirdi, ölüyordum, ölüvermek, ölüm” sözcüklerinin kısmi olarak yinelendiği gözlenmiştir.

Üst terim/alt terim:

‘Yahudi’ alt terimi, ‘ırk’ üst terimiyle; ‘para’ üst terimi ‘kuruş, lira’ alt terimleriyle; ‘(değerli) taş’ üst terimi ise ‘elmas’, ‘pırlanta’, ‘Yemen taşı’ alt terimleriyle yinelenmiştir.

Genel kavramlar kullanma:

13. tümcedeki ‘firça’ sözcüğü ‘mal’ sözcüğü ile genelleştirilmiştir. 15. tümcedeki ‘adam’ sözcüğü ile 44. tümcedeki ‘insan’ sözcüğü ‘Feridun’ özel adının genelleştirilmiş biçimidir. Ayrıca, 23. tümcedeki ‘Yahudi’ sözcüğü, ‘herif’ sözcüğü ile genelleştirilmiştir.

Eşdizimsel Örüntüleme

Eşdizimsel örüntüleme, aynı bağlamda, aynı kavram alanından sözcüklerin birlikte kullanılmasına dayanır. Taşgüzel’in (2004: 77) belirttiği gibi, eşdizimlilik, aynı bağlamda kullanıldıkları için ilişkilendirilen sözcükler arasındaki bağlantıları kapsar. Başka bir deyişle, aynı konuları ele alan metinlerde bir arada kullanılma eğilimi gösteren sözcükler birbirleriyle eşdizimsel bir ilişki içindedirler.

Fırça terimi etrafında örüntülenen sözcükler: Kıymet, kıymetli, beş para, değer, değerli, kadir, beş on kuruşluk mal, paha, iyi para, bin lira.

Tereddüt kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: Cesaret edememek, utanmak, korkmak, nasıl sormak.

Çaresizlik motifi etrafında örüntülenen sözcükler: Hüzün, ümitsizlik, erimek, tükenmek, dert, endişe, ölmek, düşüp kalmak, kurtulmak, ümit bağlamak, medet ummak, işsiz, parasız, ekmeğe muhtaç.

Liman kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: Demir atmak, güverte, yolcu, vinç, demir kanca, denk, yük.

Savaş motifi etrafında örüntülenen sözcükler: Asker, kaput, harp, esaret, cenk, felaket, sakat.

Sefalet motifi etrafında örüntülenen ve Ahırkapı bölgesini betimleyen sözcükler: Çukur, rutubetli, fıkara, ıslak, kasvetli, matemli, eziyetli, kasavet, yıkık, izbe, bodur, sarsak, kara, bodrum, karanlık, yaş, kapanık, sefalet, solucan gibi, eziyetli, matemli, zaruret, kasvet, boş oda, nefes almak, yıkık, izbe, renk ve ışığın el çekmesi, bodur, sarsak, kara evler, gölge, karanlık, gam, kemirici yaş, ıslak, aydınlığın sızması, ziyanın damlamaması, muhtaç, perişan.

Refah-mutluluk motifi etrafında örüntülenen ve Kadıköy'ü betimleyen sözcükler: Güneş ışıkları, boyalı çehre, şuh kadın, renkler, şaşaalar, bahtiyar gülüş, parlamak, kızarmak, hayali belde, sinema şeridi, revnaklı, şen, aydınlık.

Yahudi kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: Uzun, seyrek sakal, buruşuk kirpiksiz çehre, dehşetli vuzuh, yayvan şive, hile, hıyanet, hain, sahte, hain gülmek, mal kaçırmak, kandırmak, aldatmıştı, aldattım.

Değerli taş kavramı etrafında örüntülenen sözcükler: İki göz, iki nokta, mavi, ışıldama, iki küçük taş, elmas parçası, iki pırlanta, sahte, kuyumcu, paha.

3.1.2. Dil bilgisel bağlaşıklık:

Metnin anlamlı olabilmesi için, yapılandırma aşamasında düşüncelerin birbirleriyle bağlantılı olarak ifade edilmesi gerekir. Dil bilgisel bağlaşıklık düşünceler arasındaki ilişkilerin sözcükler, sözcük öbekleri, tümceler ve eylem zamanları arasında oluşturulan bağlarla kurulmasını sağlar. Metnin genel anlamını oluşturan dilbilgisel bağlaşıklık, Halliday-Hasan (1976) ve Beaugrande-Dressler'e (1981) göre, 'gönderim', 'değiştirim', 'eksilti', 'bağlaçlar', 'koşutluk', 'zaman ve görünüş', 'işlevsel tümce yapısı (devrik tümce)' gibi dil düzenekleri ile sağlanır. Ayrıca Günay (2007: 86-87), 'örtük anlatım'ı yüzey yapıda gerçekleşen bir bağlaşıklık aracı olarak belirtmektedir.

Gönderim

Gönderimler, bilgi akışındaki sürekliliği sağlayarak metni bağlaşıklık kılan öğelerdendir. Bir metindeki bütünlük içinde, daha önce ve daha sonra aynı sözcük, izlek, kavram ya da düşünce aynı biçimde ya da farklı biçimde yeniden kullanılabilir. Her metinde başka öğelere göre yorumlanabilecek art gönderimsel ve ön gönderimsel birimler bulunur. Bu tür yapılar bağlamsal bir durumu ilgilendirir ve sıralı tümcelerde dil ekonomisi adına yapılır (Günay, 2007: 76).

Ön gönderim, gönderim ögesinin kendisine gönderimde bulunulan öğeden önce geldiği, yani gönderimin metinde ileriye doğru bir ilişki meydana getirdiği gönderim türüdür. *Art gönderim*, metinde daha önce ifade edilen bir dilsel birime ya da anlama dönerek yapılan

gönderimdir. Başka bir deyişle, gönderim ögesinin kendisine gönderimde bulunulan ögeden sonra geldiği, yani gönderimin metinde geriye doğru bir ilişki meydana getirdiği gönderim türüdür (Coşkun, 2005: 56-57). *Garip Bir Hediye*'de saptanan art gönderim/ön gönderim örnekleri ve gönderim unsurları aşağıdaki gibidir:

Feridun'a art gönderimde bulunan boş adıllar (Ø): dolaşıyor, edemiyordu, istiyordu, utanıyordu, korkuyordu, soracaktı, istedi, ölebilirdi, kalsaydı, kurtulsaydı, çıkardı, baktı, karar verdi, vaz geçti, itti, uzattı, dedi, çıktı, diyordu, dönüyordu, kucaklayınca, kurtarmıştı, vermemişti, almış, atmış, kullanmış, getirmemişti, kalınca, hatırlamış, sormuştu, hazırlandı, bakıverecekti, vaz geçti, soktu, yürüdü, buldu, çıktı, sürdürdü, sarktı, yanıyordu, kızdı, uzattı, nişanladı, attı, baktı, duydu, koştu, fırladı, eğildi, aldı, döndü, anlamıştı, gitti, bekledi, çıkardı, anlayamadı, öğrendi.

Feridun'a art gönderimde bulunan iyelik eki: satacağı, bir şeyi, cebi, içine, yüreğine, yüreğinde, cebinden, omuzu, kaputu, bavulu, hatırı, malını, eşyasını, elinden, fikri, annesi, vücudu, gözleri, elini, cebine, ümitleri, yüreği, elleri, gözüne.

Feridun'a art gönderimde bulunan adıllar: o, ona, onu, kendisi.

Feridun'a art gönderimde bulunan kişi ekleri: ölüyordum.

Yahudi'ye art gönderimde bulunan boş adıllar (Ø): eğlenmişti, söylemişti, aldatmış, girmiş, ayırmış, demişti, söylemiş, oyun, etmişti, gülüyor, diyordu, aldatmıştı.

Yahudi'ye art gönderimde bulunan iyelik eki: dediği, eşyalarını, başına, eşyaları, sözlerini, ırkının, hilesi, hıyaneti.

Yahudi'ye art gönderimde bulunan adıllar, gösterme sıfatı-gösterme adılı: ona, birisi, bu.

Kuyumcu'ya art gönderimde bulunan boş adıllar (Ø): meşguldü, süzdü, sordu, aldı, evirdi, çevirdi, salladı, kazıdı, geri verdi, dedi, göz attı, taktı, muayene etti.

Kuyumcu'ya art gönderimde bulunan iyelik eki, adıllar: gözlerini, eline, tırnağıyla, açması, gözlüğünü, elinden, öbürü.

Tıraş Fırçası'na art gönderimde bulunan boş adıllar (Ø): etmeyecekti, değerlidir, yarar, maldı.

Tıraş Fırçası'na art gönderimde bulunan iyelik eki: kadrini, değeri, kıymeti, kolları, sapı.

Tıraş Fırçası'na art gönderimde bulunan adıllar: onun, bunu, buna.

Ön gönderimde bulunan kişi eki: demir atmışlardı (yolcular)

Ön gönderimde bulunan adillar: *bu* (iki küçük taş parçası), *bunlar* (elmas parçaları), *buradan* (izbe mahalle), *bunlara*, *şeylere*, *bunların* (birel elmas parçası).

Ön gönderimde bulunan iyelik eki: evleri, yakalarına (ana oğul).

Değiştirim

Değiştirim, metin içinde yer alan bir ad, eylem ya da tümce gibi herhangi bir ögenin yerine başka bir ögenin kullanılmasıdır. Değiştirim ile gönderim arasındaki fark, gönderimin anlam düzeyinde bir ilişki olarak kabul edilmesi değiştirimin ise sözcükler ve sözcük grupları arasında yapılan biçimsel bir ilişki olmasıdır (Karataş, 2008: 87). Değiştirim, değiştirilen unsura bağlı olarak, ‘ada dayalı’, ‘eyleme dayalı’, ‘tümceye/sözceye dayalı’ olarak gerçekleştirilebilmektedir.

Ada dayalı değiştirim: *öbürü* (kuyumcu), *orası* (Kadıköy), *hediye* (fırça), *mal* (elmas parçası). İtalik yazılan sözcükler, parantez içindeki ifadelerin yerine kullanılmıştır.

Tümceye dayalı değiştirim: “Filvaki öyle de oluyordu ya...” (“[...] az daha onun uğrunda ölüyordum da...”); “Fakat niçin öyle söylemiş.” (“Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar.”). İki tümcede de ‘öyle’ sözcüğü, parantez içindeki tümcelerin yerine kullanılmıştır.

Eksilti

Metnin yoğunluğunu artıran bir düzenek olan eksilti, metin içindeki bir dilsel olguyu anlam kaybına yol açmayacak şekilde atarak yinelemedir. Eksiltelen öge, metinsel ilişkiler aracılığıyla okur ya da alıcı tarafından metnin anlamlandırılması sürecinde çıkarımsal olarak tamamlanır (Dilidüzgün 2008: 64). Metinde, eksilteli yapıların daha çok özne, nesne ve tamlayan eksilteli kullanımlarla ortaya çıktığı gözlenmektedir. Özne eksilteli kullanımların ortaya çıkmasında eylemlere gelen kişi ekleri etkili olurken, tamlayan eksilteli kullanımların ortaya çıkmasında ise iyelik ekleri etkili olabilmektedir. Bu tür kullanımlar metinsel bağlaşıklığı sağlarken, eski bilginin tekrarını önleyerek metni daha akıcı kılmaktadır.

Özne eksikliği: ‘Feridun’ öznesinin ve Feridun’a gönderim yapan ‘O’ adının eksikliği metnin tamamında gözlenmiştir. Bundan başka ‘fırça’; “() peş para etmeyecekti, () değerlidir, () zamanında işe yarar, () beş para etmez, () beş para etmiyor” ve ‘iki küçük taş’; “() sahte miydi?, () temiz maldır, () müşterisini bulursa”, sözcükleri eksik özne olarak tespit edilmiştir.

Nesne eksikliği: Metinde en fazla eksik nesne olarak ‘fırça’; “() sakın atma, () baktı, () birisi hediye etmişti, () eline aldı, () evirdi, () çevirdi, () bavuluna koyarak, () mütemadiyen

kullanmış, () atmak için, () cebine soktu, (onu) hızla attı” ve ‘iki taş’; “() tutup baktığı zaman, () göz attı, () muayene etti, () bir daha görelim, () bir paha biçelim”, sözcükleri kullanılmıştır.

Tamlayan eksikliği: (Dükkanların) hiçbirine, (onun) satacağı, (onun) cebinde, (bunun) kadri, (onun) yüreğine, (bunun) kıymetli olduğunu, (bunun) değeri, (buna) bakar mısınız?, (onun) eşi çok, (onun) kıymeti olacağını, (firçanın) beş paralık değeri, (onların) yakalarına, (firçanın) kıllarından, (Feridun’un) gözüne.

Bağıntı Öğeleri

Metin içindeki olaylar ve durumlar arasındaki ilişkiler bağlayıcı yapılarla gerçekleştirilebilir. Bağlayıcı alt türü olarak bağlaçlar, metnin küçük ölçekli yapısında, ardışık sözcükler arasındaki anlamsal ilişkilerin açık olarak algılanmasını sağlayan belirginleştirici öğelerdir. Bu rolleriyle, ardışık sözcükler arasındaki eklem yerlerini işaret eder ve eklememenin sonucunda ortaya çıkan küçük ölçekli anlam ilişkilerini tanımlarlar (Uzun-Subaşı, 2006:700). Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve tümceleri çeşitli anlam ve görev ilişkileri kurarak bağlayan bağlaçlar, bağımlı biçimbirimler olarak hiçbir zaman tek başına sözcük oluşturmazlar; söylem düzleminde birlikte kullanıldıkları diğer sözcüklerle anlamlı hâle gelirler. Bu metinde, bağıntı öğelerinin görünümü aşağıdaki gibidir:

Velev ki, bir aralık, zaten, filvaki, fakat, hoş, demek, ki, hem, ve, keşke, sonra, hatta, nihayet, halbuki, evet, gene, lakin.

Koşutluk

Koşutluk, bir yapının değişik içerikler ile yinelenmesidir. Metnin bilgiselliğini azaltan gereksiz sözcük, sözcük grubu ya da tümce yinelemesinin önüne biçimsel bir koşutluk sağlanarak geçilir. Yani benzer dilsel yapılar yinelenerek metne akıcılık ve anlam zenginliği kazandırılır. *Garip Bir Hediye*’de saptanan bazı koşut yapılar aşağıdaki gibidir:

“Keşke şimdi, şuracıta düşüp kalsaydı, kurtulsaydı...” (12). “Öbürü merakla eline aldı, evirdi, çevirdi, salladı, tırnağıyla kazıdı, sonra geri verdi.” (18). “Hain Yahudi” diyordu, meğerse aldatmış, az daha onun uğrunda ölüyordum da...” (20) “Filvaki öyle de oluyordu ya ...” (21). “Fakat acaba sahte miydi?” (53) “Yahudi’nin burada da bir hilesi, bir ihaneti mi vardı?” (54).

Ayrıca metinde, Ahırkapı Feneri bölgesinin betimlendiği 31-36 tümceler ile Kadıköy bölgesinin betimlendiği 37-38 tümceler arasında biçim ve içerik yönünden benzerlikler vardır.

Zaman ve Görünüş

Dil bilgisel bağlaşıklık zaman ve görünüş işlevleri bulunan dilsel öğelerle de sağlanmaktadır. Metin içinde ayrı zamanların kullanımı, tümcelerle ifade edilen önermeler arasındaki ilişkileri öncelik ve sonralık bakımından açıklayarak, metinde yer alan kişilerin durumlarının ve konumlarının anlaşılmasına, olayların mantıksal olarak sınırlanmasına yardımcı olur. Buna göre öyküde olayları daha gerçekçi bir çerçevede okura sunabilmek için yazar zaman bağlantılarından yararlanır. Yani anlatısını belli bir zaman dilimine oturtmak için çaba sarf eder.

Garip Bir Hediye'de 'Bundan on sene evveldi, Feridun Mısırdan Selanik'e dönüyordu', 'harpte esarete üç sene mütemadiyen kullanmış', ifadelerinden yazarın anlatısına zemin oluşturan ancak kesin olmayan bir zaman kullandığı görülmektedir. Öyküde, durum ve olay betimlemelerinde hem yalın hem de birleşik zaman çekimleri kullanılmıştır. Doğrudan aktarım tümcelerinde, çoğunlukla yalın zaman çekimleri kullanılmakla beraber birleşik zaman çekimlerine de yer verilmiştir. Bu öyküde kullanılan eylem zamanları anlatı metinlerinde görülen -di'li geçmiş zaman, şimdiki zamanın hikâyesi, -miş'li geçmiş zaman ve geniş zaman şeklinde gerçekleştirilmiştir. Fakat anlatı geçmişte gerçekleşen olaylar bütünü olduğu için anlatıda kullanılan şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman gibi bütün zamanlar geçmiş zaman olarak algılanmalıdır. Metinde, şimdiki zamanın hikâyesi, gelecek zamanın hikâyesi, geniş zaman, gereklilik kipi ve istek kipi ile kullanılan tümceler bitmemişlik gösterirken, -di'li geçmiş zamanla ifade edilen tümceler bitmişlik göstermektedir.

Örtük Anlatım

1. tümceden Feridun'un bir şeyden çekindiği, 2. tümcede 'Satacağı bir şeyi kalmamıştı' ifadesinden daha önce sahip olduğu birçok şey sattığı, 8. tümcede 'Şimdi ona güvenerek nasıl soracaktı?' ifadesinden Feridun'un çekincelerinin devam ettiği, 10-12. tümcelerden, maddi sıkıntıların ruhi ve bedeni hastalıklara sebebiyet verdiği, 22. tümcede 'limana demir atmak' ifadesinden kahramanın gemi yolculuğu yaptığı, 24. tümceden Feridun'un o dönemde asker olduğu, 30. tümceden Feridun'un savaşa katılıp gazi olduğu, 33. tümceden, vaktiyle Feridun'un ailesinin varlıklı olduğu örtük olarak ifade edilmiştir. Benzer biçimde, 33-39. tümcelerde sefaletin boyutu, 40-41. tümcelerde zenginlik ve ihtişamın görünümü, 42. tümcede 'adeta yakıyordu' ifadesinden hayal kırıklığının ulaştığı nokta, 42. tümcede '[...] hain hain gülüyor, ırkının kandırmaya elverişli olan yayvan şivesiyle [...]' ifadesinden Yahudi ırkına duyulan güvensizlik, 44. tümceden içinde bulunulan çaresizlik, 53. tümcede '[...] elinden bırakmamak ister gibi [...]' ifadesiyle taşların değerliliği, 54. tümceden ise Yahudi'nin yaptığı kaçakçılık sezdirilmiştir.

3.2. Büyük Ölçekli Yapı:

Metinlerdeki büyük ölçekli yapılar, metnin anlamını düzenleyen unsurlardır. Metnin anlamsal yapısını çözümlmek için de belli ölçütler vardır. Bunları ‘işlev’, ‘başlık’, ‘konu’, ‘anahtar sözcükler’, ‘ana düşünce tümcesi’, ‘içerik şeması’, ‘konu değişimi belirleyicileri’, ‘biçem’, ‘özet’ ve ‘sonuç tümcesi’ olarak sıralamak mümkündür (Torusdağ, 2013: 61).

3.2.1. İşlev:

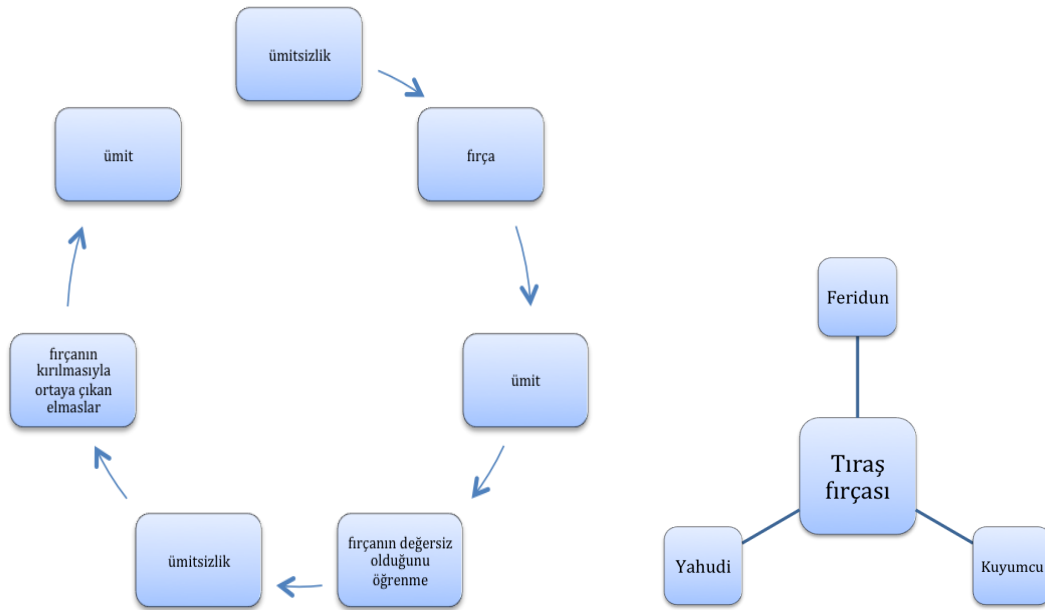
Yazar, okuyucuyu dönemle ilgili olarak bilgilendirirken aynı zamanda düşünmeye sevk etmektedir. Savaşın ortaya koyduğu felaket döneminde halk maddi sıkıntı çerken Yahudi azınlığın bundan fayda sağladığı anlatılmaktadır.

3.2.2. Başlık:

Metnin en büyük önermesi olan ‘*Garip Bir Hediye*’ başlığı metnin içeriği ile örtüşmektedir. ‘Garip’ sıfatı ile okuyucuda merak uyandırılmış, metnin çağrı işlevi yerine getirilmiştir. Ayrıca, ‘*Garip Bir Hediye*’ sözcük grubu ile öykünün etrafında şekillendiği metnin cansız kahramanı ‘tırış fırçası’na bir ön gönderim yapılmıştır.

3.2.3. Konu:

Öyküde, bir savaş gazisi olan Feridun’a, ölümden kurtardığı bir Yahudi tarafından hediye edilen tırış fırçası ve bu fırça etrafında gelişen olaylar anlatılmaktadır. Olay örgüsü ve kahramanların birbirleriyle ilişkisi aşağıdaki gibi görselleştirilebilir:

3.2.4. Anahtar Sözcükler:

Metin; ‘hediye’, ‘tırş fırçası’, ‘Feridun’, ‘Yahudi’, ‘kuyumcu’, ‘değerli taş’, ‘ümit’ sözcükleri etrafında şekillenmiştir.

3.2.5. Ana Düşünce Tümcesi:

7. ve 25. tümcelerde yinelenen Yahudi’nin “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar.” biçimindeki ifadesi, başlığa gönderimde bulunan bir konu tümcesi olarak ortaya çıkmaktadır.

3.2.6. İçerik Şeması:

Giriş Bölümü: 1-20. tümceler öykünün giriş bölümünü oluşturur: 1. Baş kahraman Feridun’un tereddütleri; 2. Kendisine hediye edilen tırş fırçasının değerini öğrenme arzusu ile kuyumcuya gitmesi; 3. Fırçanın değersiz olduğunun ortaya çıkması; 4. Feridun’un, iç monologlarla, Yahudi’nin kendisini aldattığını düşünmesi.

Gelişme Bölümü: 21-41. tümceler gelişme bölümünü oluşturur: 1. Mısır’dan Selanik’e dönüş; 2. Feridun’un Yahudi’yi ölümden kurtarması; 3. Yahudi’nin kendisine değerli olduğunu söylediği bir tırş fırçası hediye etmesi; 4. Feridun’un savaş sonrasında içinde bulunduğu sefalet; 5. Yaşadığı bölge Ahırkapı Feneri’nin karamsar bir bakışla detaylı betimlenmesi; 6. Refahın sembolü Kadıköy ile sefaletin sembolü Ahırkapı Feneri’nin karşılaştırılması.

Sonuç Bölümü: 42-54. tümceler sonuç bölümünü oluşturur: 1. Yahudi tarafından aldatıldığına karar veren Feridun’un tırş fırçasını atmaya karar vermesi; 2. Feridun’un fırçadan kurtulma isteğiyle fırçayı pencereden fırlatması; 3. Taşa çarparak kırılan fırçanın içinden parlayan iki taş parçasının çıkması; 4. Feridun’un koşarak aşağı inmesi ve bu taşların birer elmas parçası olduğunu anlaması; 5. Feridun’un tekrar kuyumcuya gitmesi; Taşların bin liralık iki pırlanta olduğunun kuyumcu tarafından doğrulanması; Yahudi’nin bir elmas kaçakçısı olduğunun Feridun tarafından tesadüfen öğrenilmesi.

3.2.7. Konu Değişimi Belirleyicileri:

Öyküde, ‘bir aralık’, ‘filvaki’, ‘Serencebey yokuşu’, ‘hâlbuki’, ‘birden’, ‘neden dolayı’ gibi dilsel unsurlar metinde konu değişimi belirleyicisi görevi üstlenmiştir.

3.2.8. Biçem:

Metinlerin biçemsel özellikleri; sözdizimsel düzlemlerle ilgili yapılar, anlamsal düzlemlerle ilgili yapılar, kullanılan dil ve anlatıcı bakış açısında kendini gösterir. Biçem, metnin sözdizimsel yapılarında, sözcük dağılımı, dilsel yapılar, tümce türleri yönüyle ele alınırken

anlamsal düzlemde, aktarma, benzetme vb. söz sanatları ve sezdirimler açısından ele alınır. Sıfır odaklayımla yazılmış olan bu metinde, hâkim bakış açısını değiştirecek yoğunlukta olmayan, kahramanın ruh haliyle uyumlu iç monologlara yer verilmiştir. Yazarın biçimsel özelliğini yansıtan doğrudan ve dolaylı aktarım tümcelerinin yanında, soru tümcelerine, ünlem tümcelerine ve eksilteli tümcelere de metinde sıklıkla yer verilmiştir. Yazar sade ve anlaşılır bir dil kullanmakla beraber günümüzde pek kullanılmayan ‘velev ki’, ‘filvaki’ gibi bazı bağıntı öğeleri ile ‘idarenin ölgün ziyası’, ‘giranbaha’ gibi sözcük ve sözcük gruplarına da yer vermiştir. ‘Parmağını sokmuş bir akrebi silkeler gibi’, ‘dikkatlice muayene etti’, ‘solucan gibi kıvranarak’, ‘kemirici bir yaş’, ‘Kadıköy, grup eden güneşin ışıklarına boyalı çehresini, aynaya eğilmiş bir şuh kadın gibi uzatmış’, gibi ifadelerle benzetme sanatına da başvurmuştur.

3.2.9. Özet:

Olay öyküsü türündeki bu metin şu şekilde özetlenebilir: “Feridun maddi sıkıntılar içerisinde olan bir savaş gazisidir. Cepheden dönerken bir Yahudi’yi ölümden kurtarır. Yahudi kendisine kıymetli olduğunu belirttiği bir tıraş fırçası hediye eder. Satacak bir şeyi kalmayan Feridun tıraş fırçasını satmaya karar verir. Fakat fırçanın maddi bir değerinin olmadığını öğrenir. Öfkeyle fırçayı camdan aşağı fırlatır. Kırılan fırçanın sapından iki tane kıymetli pırlanta çıkar.”

3.2.10. Sonuç Tümcesi:

Metnin sonuç tümcesi olan 54. tümce -“Feridun neden dolayı Yahudi’nin bir adi tıraş fırçasını böyle giranbaha iki taş saklamış olduğunu bir müddet anlayamadı, fakat bir gün tesadüfen öğrendi ki gümrükten mal kaçırmak için bazen en akla gelmez hilelere müracaat edilir ve işte böyle bir tıraş fırçasının sapına biner liralık iki pırlanta konulduğu da olurmuş!”- metnin derin yapısında verilmek istenen temel izleği açıklayıcı niteliktedir.

3.2.11. İzlek:

Metinde, ‘Yapılan iyiliklerin karşılıksız kalmayacağı’, ‘Yahudi ırkına duyulan güvensizlik’ alt izlekler olarak ortaya çıkarken, ‘Memleketin sıkıntılı dönemlerinde, ülke insanı fedakârca savaşır, maddi manevi sıkıntılar çekerken, bu sıkıntılı dönemde kaçakçılık yaparak felaketlerden fayda sağlayan insanların olduğu’ metnin temel izleği olarak belirmiştir.

3.3. Bütüncül Okuma:

Yazar birinci tümcede, öykünün temel kahramanı Feridun’u, sıkıntı ve tereddütler içerisinde kuyumcu dükkânları önünde dolaşırken sunar. 2. tümcedeki ‘Satacağı bir şey kalmamıştı’ ifadesiyle de Feridun’un zor durumda olduğunu, elinde ne var ne yok sattığını örtük

olarak sezdirir. Bu ifade aynı zamanda, 30. tümcedeki “bütün malını, eşyasını elinden çıkarıp bir dilim ekmeğe muhtaç bir hale düşünce [...]” ve 33. tümcedeki “Serencebey yokuşundaki kocaman evlerini elden çıkarıp [...]” ifadelerine yüzey yapıda bir ön gönderim oluştururken konu tekrarlarıyla da metne süreklilik kazandırmıştır. Aynı tümcede yazar, öykünün başlığına gönderim yapan tıraş fırçasıyla okuyucuyu tanıştırır. Yahudi tarafından kendisine hediye edilen tıraş fırçasının değerinden emin olmadığı için, 3-8. tümcelerde temel kahramanın tereddüt ve endişeleri devam etmektedir. Zira bu, umudun bağlandığı, elde kalan satılabilecek tek nesnedir. Okuyucu, öykünün diğer kahramanı, ismi belirtilmeyen ve ırkıyla anılan Yahudi karakteriyle de 7. tümcede tanışır. Yazar, Feridun’un Yahudi’ye güvensizlik duyduğunu, 8. tümcede “Şimdi ona güvenerek nasıl soracaktı?” ifadesiyle sezdirir.

Feridun’un içinde bulunduğu karamsar ruh hali, 9. tümcede anlatılmaya devam etmektedir. Bu durumun uzun bir süreden beri devam ettiği, içinde bulunduğu ümitsizlikten kurtulmak için Feridun’un ölümü bile arzuladığı, 9-12. tümcelerde aynı kavram alanından seçilen ‘hüzün, ümitsizlik, ağlaya ağlaya erimek, tükenmek, dert, endişe, garip bir baygınlık, ölmek, kalp illeti, düşüp kalmak, kurtulmak’ gibi sözcüklerin birlikte örüntülenmesiyle verilmektedir. Aynı zamanda bu içerik, 9. ve 12. tümcelerdeki eksilteli anlatımlarla, biçimsel olarak da desteklenmektedir. 13. tümcede Feridun, fırçanın değeri üzerine bazı mülahazalarda bulunur, ancak yine tereddütlüdür. Büyük mağazalara giremeyeceğini anlayan Feridun küçük bir dükkâna girer. Fırçanın hediye olduğunu vurgulayarak kuyumcuya değerini sorar. Ancak kıymetsiz, ‘beş para etmez’ olduğunu öğrenir. Yahudi’ye duyduğu güvensizlik 20. tümcedeki “Hain Yahudi [...] beni meğerse aldatmış, az daha onun uğrunda ölüyordum da...” ifadesiyle bir kez daha yinelenir. Metnin 20. tümcesine kadar fırça merkezinde ‘değer’, Yahudi merkezinde ‘güvensizlik’, Feridun merkezinde ise ‘yoksulluk’ motifleri öne çıkar ve bu üçleme metnin tamamına hâkim olur.

‘Filvaki’ bağıntı ögesi ile 20. tümce ile 21. tümce arasında bağlantı kurulur ve 20. tümcede eksik bırakılan ‘ölüyordum da’ ifadesi 21. tümce ve sonrasında açıklık kazanır. Geriye dönüş yöntemiyle 21-25. tümcelerde anlatılanlardan, Feridun’un Mısır’dan dönen bir asker, Yahudi’nin ise tüccar olduğu anlaşılır. Feridun Yahudi’yi ölümden kurtarmış, o da kendisine bir tıraş fırçası hediye etmiştir. Hediyein kıymetini açıkça söylememiş, “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar.” diyerek onu gizemli bir hale getirmiştir. 26. tümce ile bir önceki tümce arasındaki bağlantı ‘Yahudi’ sözcüğünün ‘ufak tefek eşya satan bu fakir adam’ biçiminde yinelenmesiyle sağlanmıştır. Feridun Yahudi’nin kendisine oyun oynadığı düşüncesindedir. 28. tümcede ‘bu söz’ ifadesiyle 25. tümcedeki “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar.” ifadesine art gönderim yapılarak metin biçimsel olarak bağlaşıp

anlamsal olarak da bağdaşık kılınmıştır. Neredeyse Feridun'un geçmişini özetler nitelikte olan 30. tümceden, onun uzun bir savaş ve esaret süresi geçirdiği, gazi olduğu, elinde ne varsa satıp muhtaç bir hale geldiği öğrenilmektedir. 31. tümcede firçanın değersizliğine bir kez daha vurgu yapılarak 18. tümceyle bağlantı kurulmakta, metinde dilsel ve anlamsal düzeyde bütünlük oluşturulmaktadır. 30. tümcede yaşanan hayal kırıklığı ile Feridun'un firçayı atmak istemesi ve bu fikrinden vazgeçmesi 'vaz geçti', 'cebine soktu', 'yürüdü' biçiminde yükleme dayalı koşut ifadelerle verilmiştir. Ayrıca 'Bu fikrinden' biçiminde bir dilsel kullanımla 'ada dayalı değiştirim' yapılmıştır.

33-39. tümcelerde yazar, kahramanın içinde bulunduğu sefaleti göstermek için, onun yaşadığı bölgeyi karamsar bir bakış açısıyla betimler. 33. tümcedeki 'Serencebey' konu katılımcısıyla Feridun'un vaktiyle varlıklı bir aileye mensup olduğu sezdirilmekte, daha sonra aynı tümcedeki bir diğer katılımcı 'Ahırkapı Feneri'nin betimlenmesiyle Feridun ve annesinin savaş sonrası dönemde yaşadığı sefalet anlatılmaktadır. Yazar, 33-39. tümcelerde, mekâna (bölge/ev) yönelik 'çukur', 'rutubetli', 'ıslak', 'kasvetli', 'matemli', 'eziyetli', 'kasavet', 'yıkık', 'izbe', 'bodur', 'sarsak', 'kara', 'bodrum', 'karanlık', 'yaş', 'kapanık' şeklindeki aynı kavram alanından sefalet ve karamsarlığı çağrıştıran sözcükleri eşdizimsel örüntülerken, 'solucan gibi kıvrınmak', 'sefaletin yakaya yapışması', 'kemirici bir yaş' biçimindeki benzetmelerle sözcüklerin gücünden yararlanmış, böylelikle hem mekânı betimlemiş hem de kahramanın içinde bulunduğu sefaletin boyutunu gözler önüne sermiştir. Uzam betimlemesi ile kahramanın ruh hali arasında biçim ve içerik yönünden bir koşutluk oluşturulmuştur. Kısacası, 33-39. tümcelerde yazar, kahramanın sefaleti ile içinde yaşadığı bölgeyi özdeşleştirir.

40-41. tümcelerde 'Kadıköy' katılımcısıyla bu kez 'Ahırkapı Feneri', 'Kadıköy' ile karşılaştırılır. Ahırkapı Feneri' sefaleti temsil ederken 'Kadıköy', eşdizimsel olarak örüntülenen 'güneş', 'ışık', 'boyalı çehre', 'şuh kadın', 'renk', 'şaşaa', 'bahtiyar', 'gülüş', 'parlamak', 'revnaklı', 'şen', 'aydınlık' gibi sözcükler ve 'Kadıköy, gurup eden güneşin ışıklarına boyalı çehresini, aynaya eğilmiş şuh kadın gibi' benzetmelerle mutluluk ve refahın temsilcisi olarak sunulmuştur.

Anlatının 42. tümcede 'birden' zarfıyla kazandığı ivme, 53. tümceye kadar devam eder. 42. tümcede Feridun, firçanın değersizliği ile bir kez daha yüzleşir. 'Adeta yakıyordu' ifadesi ile kahramanın içinde bulunduğu ümitsizliğin ve karamsar ruh halinin ulaştığı uç noktaya vurgu yapılır. 'Aldattım seni' ifadesiyle, Yahudi tarafından aldatılma olgusuna geri dönüş yapılır. 42-44. tümcelerde, kahramanın bir iç muhasebe ile kendini yargılamasına yer verilir. 45. tümcede 'parmağını sokmuş bir akrebi silkeler gibi' benzetmesiyle de 'adeta elini yakan' ve umutsuzluğun kaynağına dönüşen firçadan kurtulma hissi ve tiksinti sezdirilir.

Kırılan fırçanın içinden çıkan iki taşın elmas olduğunun anlaşılmasıyla, 42-45. tümcelerdeki ümitsizlik, 46-49. tümcelerde yerini tekrar ümide bırakır. ‘Merdivenleri dörder dörder atlayarak’ ifadesindeki ikileme, kahramanın heyecanını destekleyen abartılı ifadelerdir. 48. tümcede ‘baktı’, ‘duydu’, ‘koştı’, ‘fırladı’, ‘eğildi’, ‘aldı’, ‘döndü’ gibi koştur biçimde dizilen yüklemlemlerle kahramanın yeniden ümitlenmesi dönüşümü ortaya konmuştur. 49. tümcede, parlayan nesnelere birer elmas parçası olduğunu anlayan Feridun’un, 50 ve 51. tümcelerdeki tereddütleri, Yahudi’ye duyulan güvensizlik olgusunun yinelenmesidir. 52. tümcede Feridun’un heyecanı özetlenirken, 53. tümcede kuyumcunun taşları ‘dikkatlice muayene etmesi’ ayrıntılı bir şekilde aktarılır.

Klasik olay öyküsüne özgü, metnin başlangıcındaki problem durumunun metnin sonunda çözüme kavuşma olgusu 54. tümcede gerçekleşir. Bu tümcede geçen ‘biner liralık iki pırlanta’ ifadesinden Feridun’un, metnin başında betimlenen maddi sıkıntılarından kurtulduğu sezdirilmektedir. Ayrıca, Yahudi’nin yaptığı kaçakçılığın boyutu, son tümcede geçen bu ‘biner liralık iki pırlanta’ ifadesi ile 25. tümcede geçen ‘bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından’ ifadesi arasında gönderim ilişkisi kurularak ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan, yine son tümcede, metinde örtük olarak verilen Yahudilere karşı duyulan güvensizlik olgusu, kaçakçılık motifi ile somutlaştırılarak pekiştirilmiştir. Metinde, ‘Yapılan iyiliklerin karşılıksız kalmayacağı’, ‘Yahudi ırkına duyulan güvensizlik’ alt izlekler olarak ortaya çıkarken, ‘Memleketin sıkıntılı dönemlerinde, ülke insanı fedakârca savaşır, maddi manevi sıkıntılar çekerken, bu sıkıntılı dönemde kaçakçılık yaparak felaketlerden fayda sağlayan insanların olduğu’ metnin temel izleği olarak belirlemiştir.

Sonuç ve Öneriler:

Sonuç olarak, metinleri okuma-anlama ve metin üretme ister anadil ister yabancı dil olsun, dil derslerinin en temel aşamalarıdır. Öğrenciler bir metinde yer alan bilgilerin nasıl kurgulandığını, katmanlı metin yapılarının metnin işleviyle nasıl ilişkilendiğini öğrenmelidir. Bunu öğretmenin yolu, metinlerin küçük ölçekli ve büyük ölçekli yapılarının nasıl düzenlendiğini, metindibilimsel çözümlemelere dayalı olarak göstermekten geçer. Böylece öğrenci, yazarın çeşitli dil kullanımlarına dayanarak oluşturduğu metnin anlamsal kodunu çözebilecek, doğru parametreler aracılığıyla metni yorumlayarak temel izleğe ulaşabilecek, böylelikle yazarla doğrudan iletişime geçebilecektir.

Metni doğru algılayabilen öğrenci okuduğundan zevk alabilecek, olay örgüsüne yönelik oluşan merak duygusu onda okuma isteğini arttıracaktır. Ayrıca, öykülerin kısa metinler olması da öğrencilerin okuma etkinliğine katılmalarını arttırıcı bir özelliktir. Yazınsal olmaları itibarıyla de kendilerine özgü dilsel yapılar ve biçimsel özellikler barındırmaktadırlar. Örneğin,

sözcüklerin düz anlamlarının yanı sıra simgesel yan anlamlarının, söz sanatlarının çokça kullanıldığı metinler olmaları öğrencilerin dilin farklı kullanım biçimleri ile karşılaşmalarını sağlayacak, sözcük dağarcıklarını artıracaktır. Buna paralel olarak öğrenci kendini sözlü ve yazılı olarak daha iyi ifade edebilecektir.

Metindilbilim, metnin bir bütün olarak değerlendirilmesine, açıklanmasına ve yorumlanmasına olanak sağladığından, metindilbilimin temel verilerine dayalı olarak oluşturulacak metin çözümleme etkinliklerinde metnin yüzey yapısında yer alan ‘sözcük yinelenmelerinin’ bulunması istenebilir; metindeki ‘adılların’ ve eylem çekimlerindeki ‘kişi eklerinin’ ya da adlara ulanan iyelik eklerinin öykünün hangi kahramanına gönderim yaptığı sorgulanabilir; metinde geçen ‘değer biçmek, kıymeti ne olmak, para etmek, paha biçmek, ne (kadar) etmek’ gibi dilsel kullanımlarla, filvaki, vevki, ‘idarenin ölgün ziyası’, ‘giranbaha’ gibi eski sözcüklerin anlamlarının önce bağlamdan, sonra sözlükten yararlanılarak bulunması istenebilir; metinde en çok tekrar eden ve eşdizimsel örüntülenen sözcüklerden hareketle motif ve izlekler sorgulanabilir; anahtar sözcüklerden hareketle öğrencilerden farklı bir öykü kurgulamaları istenebilir.

Öte yandan, metindilbilimsel ölçütler çerçevesinde değerlendirildiğinde, Memleket Hikayeleri’nin Yazarı R. Halit Karay’ın *Garip bir Hediye*’sinin, gerek yüzey yapıyı oluşturan dilbilimsel öğeler gerekse derin yapıda yer alan anlambilimsel unsurlar bakımından, Türkçe öğretiminde kullanılabilecek iyi kurgulanmış bir metin olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

- AYDIN, İ. (2012). İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’nın “Duygular” Temasında Yer Alan Okuma Metinlerine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 7(3), 381-407.
- AYDIN, İ. (2013). İlköğretim Türkçe 8. Sınıf Öğrenci Çalışma Kitabı’nın ‘Duygular’ Temasında Yer Alan Etkinliklere Metindilbilimsel Bir Yaklaşım. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 25-55.
- AYDIN, İ. ve TORUSDAĞ, G. (2013). Lamartine’in Göl ‘Le Lac’ Şiirine Metindilbilimsel Bir Yaklaşım. *Turkish Studies*, 8(10), 105-114.
- BEAUGRANDE, R. A. ve DRESSLER, W. U. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London and New York: Longman.
- BÖLÜKBAŞ, F. (2012). Usage of Text Linguistics Methods in Teaching Turkish as a Foreign Language. *The Szeged Conference, Proceedings of the 15th International Conference on Turkish Linguistics held on August 20-22, 2010 in Szeged*, 133-142.
- COŞKUN, E. (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- DİLİDÜZGÜN, Ş. (2008). *Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ESMER, E. (2010). *Okuma Anlama Becerisi ile Yazılı Anlatı Metni Üretme Becerisinin Etkileşimi: 6. Sınıf Öğrenci Metinleri Üzerine Betimsel Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNAY, D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.
- HALLIDAY, M. A. K., HASAN, R. (1976). *Cohesion in English*. London: Longman.
- KARATAŞ, Y. (2008). *Metin İncelemesinde Söylembilim Yöntemi “Binbir Gece Masalları Üzerine Bir Uygulama”*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KARAY, R. H. (2010). *Memleket Hikâyeleri* (Özel Basım). İstanbul: İnkılap.
- ÖZKAN, B. (2004). Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in “Onikiye Bir Var” Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 167-182.
- ŞENÖZ, C. A. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.
- TAŞIGÜZEL S. (2004) İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Öğretici Nitelikteki Metinlerdeki Eşdizimsel Örüntülemelerin Görünümü. *Dil Dergisi*, 125, 72-87.
- TORUSDAĞ, G. (2013). Metindilbilime Genel Bir Bakış ve Metindilbilimsel Bir Çözümleme Örneği Olarak Ömer Seyfettin’in “İlk Cinayeti”. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 42-84.
- UZUN SUBAŞI, L. (2006). Öğrencilerin Yazılı Anlatım Sürecindeki Metinselleştirme Sorunları. *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 693-701.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.

Ek

Garip Bir Hediye

Çarşıdaki kuyumcu dükkânları önünde Feridun iki saattir dolaşüyor, hiç birine girmeğe cesaret edemiyordu (1). Satacağı bir şeyi kalmamıştı; yalnız cebinde bir tıraş fırçası vardı ki onun bir değeri olup olmadığını sormak istiyordu (2). Veleve ki fildişi saplı, nakışlı, işlemeli olsun, bir tıraş fırçasının kıymeti ne olabilirdi? (3) Bunu sormaktan utanıyordu (4). Hem sade utanmak değil, biraz da korkuyordu (5). Muhakkak beş para etmeyecekti (6). Ona vaktiyle bunu hediye eden Yahudi “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar!” dediği zaman muhakkak eğlenmişti; bu bir azizlikti (7). Şimdi ona güvenerek nasıl soracaktı? (8)

Bir aralık içine öyle bir hüznün, bir ümitsizlik doldu ki hemen oraya çökmek ve ağlaya ağlaya erimek, tükenmek istedi... (9) Zaten aylardan beri dertler, endişeler içinde garip bir baygınlık ârız oluyor, yüreğinde bir erime, bir tükenme hali seziliyordu; bu belki bir kalp illetiydi, beklenmeyen bir zamanda ölebilirdi (10). Ne iyi olacaktı (11). Keşke şimdi, şuracıkta düşüp kalsaydı, kurtulsaydı... (12) Cebinden fırçayı bir kere daha çıkardı, baktı: Alelâde, herkesteki gibi, beş on kuruşluk bir maldı, buna bir kıymet verebilmek için insan ya mecnun olmalı, yahut kendisi gibi artık, açlık ve sefalet içinde şuurunu yarı kaybedip hayallere kapılmış bulunmalıydı...! (13)

Dönmeğe karar verdi, sonra vazgeçti, büyük mağazalara giremeyeceğini anlayarak camekânında sekiz, on gümüş halka, bir kaç kâse, Yemen taşı duran ufak bir dükkânın kapısını itti, bir çingirak öttü, içeride, mavi ışıklı bir ispirto lambasının üzerine eğilmiş yandan gözlüklü, keten önlüklü, kart, kırçıl bir kuyumcu, loşluğa gömülü işiyle meşguldü (14). Gözlerini kaldırıp gelen adamı süzdü, sonra, isteksiz, hatta biraz da ürkekçe: “Nedir, ne istersin?” diye sordu (15). Feridun fırçayı uzattı: “Vaktiyle birisi hediye

etmişti”, dedi (16). “Kıymetli olduğunu, söylemişti, acaba hakikaten bir değeri var mı? Bakar mısınız?” (17) Öbürü merakla eline aldı, evirdi, çevirdi, salladı, tırnağıyla kazıdı, sonra geri verdi: “Beş para etmez, mezat malında eşi çok!” dedi (18). Feridun kekeleye kekeleye, kusur dileyerek çıktı... (19) Kendi kendisine: “Hain Yahudi”, diyordu, “beni meğerse aldatmış, az daha onun uğrunda ölüyordum da...” (20)

Filvaki öyle de oluyordu ya... (21) Bundan on sene evveldi, Feridun, Mısır’dan Selânik’e dönüyordu, limana demir atmışlardı (22). Yolculardan kıyafetsiz bir ihtiyar Yahudi, güvertede dünyadan habersiz, hırs ve heyecan içinde eşyalarını istif etmekle meşgul iken vincin altına girmiş ve tam o sırada, demir kancadan kurtulan bir iri denk olanca ağırlığıyla herifin başına inerken o, emsalsiz bir çeviklikle hemen fırlamış, kucaklayınca Yahudi’yi ölümden kurtarmıştı (23). Fakat yük Feridun’un tam omuzunun yanından askerî kaputunu yırtarak geçmişti (24). Kendine gelen Yahudi eşyalarının arasından bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından, bir tanesini ayırmış ve ona uzatarak: “- Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işine yarar.” demişti (25).

Ufak tefek eşya satan bu fakir adamdan zaten ne beklenirdi? (26) Fakat niçin öyle söylemiş, neden bu oyunu etmişti? (27) Hoş, Feridun da o zaman bu söze ehemmiyet vermemişti ya! (28) Fırçayı almış, bir tarafa atmış, hatta bavuluna koyarak, harpte, esarette, üç sene mütemadiyen kullanmış; kıymeti olacağını hatırına getirmemişti (29). Fakat bugün uzun bir cenk, bir esaret ve felaket devresinden sonra İstanbul’a dönüp de yarı sakat, işsiz parasız kalınca ve bütün malını, eşyasını elinden çıkarıp bir dilim ekmeğe muhtaç bir hale düşünce bu vakayı ve Yahudi’nin mânalı sözleri hatırlanmış, nihayet işte gelip fırçanın kıymetini sormuştu (30). Demek beş paralık bir değeri yoktu ha... (31) Atmak için hazırlandı, köşeye bırakıverecekti, lâkin ne olsa bir tıraş fırçasına ihtiyaç olabileceğini düşünerek bu fikrinden vazgeçti, cebine soktu, yürüdü (32).

Serencebey yokuşundaki kocaman evlerini elden çıkarıp Ahırkapı feneri arkasına düşen çukur ve rutubetli fıkara mahallelerinden birine taşındıkları günden beri sefalet büsbütün yakalarına yapışmıştı (33). Ana oğul ıslak ve kasvetli bir evde solucan gibi kıvrılarak ne eziyetli, ne matemli bir ömür sürüyorlardı (34). Bu akşam, çarşıdan dönüşünde Feridun zaruretin bütün kasavetini yüreğine bir tortu gibi çökmüş buldu, annesine, kısaca: “- Beş para etmiyor, nafile hülya kurmuşuz!” dedikten sonra yukarıya, boş odaya çıktı, kafesi sürdü, nefes almak ihtiyacıyla dışarıya sarktı (35). Belliydi ki yüksek yerlerde henüz güneş, neşe ve hayat vardı (36). Fakat buradan, çukur bostanlarla yıkık kale duvarları arasında gömülü şu, izbe mahalleden renk ve ışık çoktan elini çekmiş, bodur, sarsak ve kara evler tepesindeki azametli cami kubbelerinin yüklü gölgesi altında çoktan seçilmez olmuştu (37). Henüz lâmbaların bile yanmadığı şu erken saate bir bodrum kapanıklığı duyulan sokaklara karanlık başka türlü, yüreğe gam dolar gibi çöküyor, ağızlarına kadar taşkın bostan kuyularından etrafa kemirici bir yaşlık yayılarak vücuttan evvel ruha işliyordu (38). Bu sarnıç kadar kapanık ve ıslak mahalleye şu saate hiç bir köşeden aydınlık sızıyor, hiç bir yerden ışık damlamıyordu (39).

Hâlbuki denizin öbür yakasında Kadıköy, gurup eden güneşin ışıklarına boyalı çehresini, aynaya eğilmiş bir şuh kadın gibi, uzatmış, renkler içinde bahtiyar bir gülüşle parlıyor, için için kızarıyordu (40). Bu kuytu, karanlık karşısında orası hayalî beldeler gösteren bir sinema şeridi gibi revnaklı inanılmayacak kadar şen, aydınlık görünüyordu, Feridun şimdi bunu seyrederek, vücudunda mahallenin karanlığı ve gözlerinde Kadıköy’ün ışıkları öyle ölüvermek arzusuyla yanıyordu (41).

Birden kızdı, elini tekrar cebine soktu; haftalardan beri kendisinde hiç olmazsa ufak bir kıymet farz ederek bütün ümitlerini bağladığı hediye onu âdeta yakıyordu; Yahudi’nin uzun ve seyrek sakallı, buruşuk, kirpiksiz çehresi karanlığın içinde dehşetli bir vuzuh ile canlanarak hain hain gülüyor, ırkının kandırmağa pek elverişli olan yayvan şivesiyle: “-Aldattım seni” diyordu... (42) Evet, aldatmıştı, en muhtaç, en perişan zamanında... (43) Fakat insan bir tıraş fırçasından medet ummak, bir define beklemek için ne kadar aptal olmalıydı... (44) Kollarından yakalayıp pencereden uzattı; aşağıda kale duvarlarına yakın bir iri yalak taşı vardı; ortasını nişanladı, parmağını sokmuş bir akrebi silker gibi hızla attı ve görmek için dikkat kesilip baktı (45).

Fırçanın kemik sapı sert bir ses çıkardı (46). Sonra büsbütün çökmüş, koyulaşmış olan karanlığın içinde yan yana iki göz nokta parladı (47). Feridun bunlara, bu maviye yakın bir renkle ışıldayan şeylere uzaktan bir müddet şaşarak baktı, sonra birden yüreğini akıl almaz bir ümidin kapan gibi sıkıştığını duydu; merdivenleri dörder dörder atlayarak aşağıya koştu, sokağa fırladı, eğildi, göğün belirsiz aydınlığını yüreğinde toplayarak süprüntüler içinde hâlâ pırlıl pırlıl yanan bu iki ufak şeyi, iki küçük taş parçasını ellerine aldı, gene koşarak içeriye döndü (48). İdarenin ölgün ziyasına tutup baktığı zaman bunların birer elmas parçası olduğunu anlamıştı (49). Fakat acaba sahte miydi? (50) Yahudi’nin burada da bir hilesi, bir

ihaneti mi vardı? (51) Bütün gece gözüme uyku girmede, sabahleyin alaca karanlıkta gitti, bir gün evvel uğradığı dükkânın önünde bekledi, kart ve kırçıl kuyumcu görününce hemen, dükkâmı açmasını bile beklemeden taşları çıkardı: “-Bunlar ne eder?” dedi (52). Öbürü, iptida kayıtsızca bir göz attı, sonra gözlüğünü taktı, dikkatlice muayene etti, güneşe tuttu, elinden bırakmamak ister gibi biraz tereddütlü ve nazik dedi ki: “-Temiz maldır, müşterisini bulursa iyi para eder, hele girin dükkâna bir daha görelim, bir paha biçelim!” (53)

Feridun neden dolayı Yahudi'nin bir adi tıraş fırçasını böyle giranbaha iki taş saklamış olduğunu bir müddet anlayamadı, fakat bir gün tesadüfen öğrendi ki gümrükten mal kaçırmak için bazen en akla gelmez hilelere müracaat edilir ve işte böyle bir tıraş fırçasının sapına biner liralık iki pırlanta konulduğu da olurmuş! (54)

Feneryolu, 1919